

7.3.2007

Dnro 975/4/06

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

ESITUTKINNAN SUORITTAMINEN

1

KANTELU

Kantelija pyysi 21.3.2006 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä oikeusasiamiestä tutkimaan Helsingin kihlakunnan poliisiviranomaisten menettelyä olla suorittamatta esitutkintaa väitetyssä petosrikoksessa koskien asuinhuoneiston vuokraamista ja vuokran maksamatta jättämistä. Kantelijan mukaan poliisiviranomaiset olivat päätyneet virheelliseen johtopäätökseen todetessaan, että kysymyksessä oli rikoksen sijasta vuokranantajan ja vuokralaisen välisessä yksityisoikeudellisessa sopimussuhteessa mahdollisesti tapahtunut sopimusrikkomus.

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumatietoja

Kantelun mukaan kantelijan edustama X Oy -niminen yhtiö oli vuokrannut asuinhuoneiston yksityiselle henkilölle (jäljempänä vuokralainen) lehti-ilmoituksen perusteella. Vuokralainen oli kertonut X Oy:lle olevansa muun muassa ansiotyössä ja että hänellä ei ollut maksuhäiriöitä. Ennen vuokrasopimuksen allekirjoittamista oli kuitenkin ilmennyt, että vuokralaisella oli joitakin maksuhäiriöitä, jolloin X Oy oli ilmoittanut, ettei häntä hyväksyttäisi vuokralaiseksi. Tämä johtui siitä, että vuokranantajan kantana oli, että vuokralaiselta edellytettäisiin pysyvä työ ja ettei hänellä olisi maksuhäiriöitä.

Vuokralaisen äiti oli ilmoittanut X Oy:lle ottavansa kaiken vastuun vuokralaisen velvoitteista ja oli toimittanut yhtiölle lupauksestaan kirjallisen vakuutuksen ("takaus vuokrasopimukseen kaikkien vuokralaista koskevien velvoitteiden osalta"). Näin ollen yhtiö oli tehnyt poikkeuksen käytännöstään ja vuokrannut asunnon vuokralaiselle.

Sittemmin kantelijan kertomana ilmeni, ettei vuokraa ollut maksettu sovitusti eikä hän ollut tavoittanut vuokralaista keskustellakseen vuokranmaksussa ilmenneistä ongelmista. Vuokra oli maksettu myöhässä ja vain osittain sosiaaliviranomaisten

toimesta.

Vuokralaisen äiti kertoi kantelijalle vuokralaisen olevan niin kiireinen töissään, ettei hän ehtinyt vastata kantelijan puheluihin. Lisäksi vuokralaisen äiti kertoi tämän hoitavan itse vuokransa eikä vuokralaisen äiti tulisi niihin puuttumaan. Myös vuokralaisen kertoma työpaikastaan ilmeni kantelijan mukaan valheelliseksi; vuokralainen ei ollut kertomansa mukaisesti toiminut baarimestarina ravintolassa vaan oli ollut ravintolassa apulaisena ja irtisanoutunut kuukauden työssäolon jälkeen.

Kantelija teki Helsingin kihlakunnan poliisilaitokselle 13.7.2005 rikosilmoituksen vuokralaisen ja tämän äidin rikollisena pitämästään menettelystä. Tutkintapyynnössään kantelija katsoi, että vuokralainen oli tahallisesti antanut itsestään virheellisiä tietoja saadakseen solmituksi vuokrasopimuksen ja menettelyllään syylistynyt petokseen. Tutkintapyynnössä pyydettiin poliisia tutkimaan myös vuokralaisen äidin osuus tapahtumiin.

Poliisi oli 19.7.2005 päättänyt olla suorittamatta esitutkintaa sillä perusteella, ettei asiassa ollut tapahtunut rikosta. Esitutkinnan päätösperusteluiden mukaan kysymyksessä oli rikoksen sijasta vuokranantajan ja vuokralaisen välisessä yksityisoikeudellisessa sopimussuhteessa mahdollisesti tapahtunut sopimusrikkomus ja että vuokralainen oli "tavalla tai toisella" pyrkinyt hoitamaan vuokriaan. Näin ollen asiassa ei ollut syytä epäillä vuokralaista tai hänen äitiään rikoksesta asunnon vuokraamisen yhteydessä.

X Oy nosti myös 30.9.2005 Helsingin kärjäoikeudessa vuokrasopimuksen purkamista ja maksamattomien vuokrien suorittamista koskevan kanteen. Helsingin kärjäoikeus antoi 19.12.2005 tuomion, jonka mukaan vuokrasopimus purettiin ja vastaajat velvoitettiin yhteisvastuullisesti maksamaan kantajalle maksamattomat vuokrat.

3.2

Oikeusohjeet

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Esitutkintalain 43 §:n 2 momentin mukaan esitutkinta lopetetaan saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi mm. jos tutkinnassa on käynyt selville, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa julkisoikeudellista vaadetta (1 kohta).

Rikoslain 36 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan joka, hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä taikka toista vahingoittaakseen, erehdyttämällä tai erehdystä hyväksi käyttämällä saa toisen tekemään tai jättämään tekemättä jotakin ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai sille, jonka eduista tällä on ollut mahdollisuus määrätä, on tuomittava petoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Saman pykälän

3 momentin mukaan petoksen yritys on rangaistava. Petoksen törkeästä tekemuodosta säädetään 36 luvun 2 §:ssä ja lievästä tekemuodosta 3 §:ssä.

Petoksesta

Oikeuskirjallisuudessa petosta on kuvattu muun muassa niin, että se tehdään erehdyttämällä vastapuoli sopimuksen tekoon taikka johonkin suoritukseen joko sopimussuhteessa tai sen ulkopuolella. Erehdyttämällä tarkoitetaan virheellisen asianlaidan esittämistä jostakin asiasta. Petossäännöksen soveltaminen edellyttää myös sitä, että kohde erehtyy. Erehdys voi koskea muun muassa erehdyttäjän maksuaikomuksia. Ongelmana voi olla se, että erehdytetty henkilö olisi voinut välttää erehdyksensä käyttämällä normaalia huolellisuutta. Ratkaisevaa on erehdytetyn subjektiivinen käsitys (kts. tarkemmin esim. Nuutila teoksessa Rikosoikeus, 2002, s. 1153–1170).

Oikeudellisesti tulkinnanvarainen tilanne

Tutkinnanjohtajien esitutkintapäätöksiä koskevassa ratkaisukäytännössä on laillisuusvalvonnassa vakiintuneesti katsottu, että jos poliisin harkittavana olevaa tapausta koskeva säännös on oikeuskysymyksen osalta tulkinnanvarainen (eli täyttääkö tietty tiedossa oleva toiminta rikoksen tunnusmerkistön vai ei), voidaan pitää oikeampana, että asia saatettaisiin syyttäjän harkittavaksi, mikä edellyttää loppuun asti tehtyä esitutkintaa. Näissä tapauksissa on tosin useimmiten ollut kysymys siitä, että esitutkinnan valmistumisen jälkeen tutkinnanjohtaja ei ole toimittanut asiaa syyttäjälle syyteharkintaa varten. Vakiintuneesti on myös katsottu, että mikäli asia on näytöllisesti ristiriitainen, asia tulisi esitutkinnan valmistuttua siirtää syyttäjän harkittavaksi.

3.3

Kannanotto

Kantelussa on kysymys siitä, olisiko poliisin pitänyt suorittaa esitutkinta epäillyn petoksen vuoksi.

Totean ensinnäkin, että oikeusasiamiehellä ei ole lain mukaan oikeutta tutkia yksityishenkilöiden tai yksityisten yritysten menettelyä. Tästä syystä oikeusasiamiehellä ei myöskään ole toimivaltaa määrätä poliisia suorittamaan esitutkintaa yksityishenkilön tekemäksi epäillyn rikoksen selvittämiseksi. Rajoitan asiassa arvioni siihen, oliko asiassa tutkinnanjohtajana toimineella komisariolla lainmukaisia perusteita olla aloittamatta tai jatkamatta jo aloitettua esitutkintaa kantelunalaisessa tilanteessa. Ratkaisullani en myöskään ota kantaa siihen, onko asiassa mielestäni käytettävissä olevien tietojen perusteella tapahtunut rikosta vai ei.

Totean ensinnäkin, että esitutkinnan *aloittamista* koskeva esitutkintalain 2 § jättää soveltajalleen harkintavaltaa. Usein esitutkinnan aloittamiseen liittyvään harkintaan sisältyy niin näyttö- kuin oikeuskysymysten harkintaa. Edelleen edellä lausutun mukaisesti niin näytöllisesti kuin oikeudellisesti tulkinnanvaraisten kysymysten ratkaiseminen pitäisi pääsääntöisesti siirtää syyttäjän harkittavaksi.

Katson, että tutkinnanjohtajan menettelyn perusteita arvioitaessa herättää huomiota hänen päätökseensä kirjaama "ei rikosta". Vaikuttaa siltä, että hänen tarkoituksenaan on ollut lopettaa esitutkinta sillä perusteella, että hän on arvioinut käyneen esitutkintalain 43 §:ssä tarkoitetuin tavoin selväksi, että rikosta ei ole tehty. Kysymys on tällöin esitutkinnan *päättämisestä*. Tätä käsitystä tukee myös poliisilaitoksen lausunnosta ilmenevä, että esitutkintapäätöksen perusteena on ollut tutkinnanjohtajalta saadun tiedon esitutkintalain 2 §:n sijasta esitutkintalain 43 §, vaikka sitä ei ollut kirjattu esitutkintaa koskevaan päätökseen.

Mitä tulee esitutkinnan lopettamiseen tilanteessa sillä perusteella, että asiassa olisi käynyt selville, ettei rikosta ole tehty, totean lain antavan tässäkin tapauksessa poliisille ratkaisua tehtäessä jossain määrin harkintavaltaa. Se, kuinka kattavaa esitutkinnan on tällaista päätöstä tehtäessä oltava, on pitkälti riippuvainen tutkittavan tapauksen erityispiirteistä. Voimassa olevaa esitutkintalain 43 §:ää koskevassa hallituksen esityksessä tutkinnan kattavuutta kuvattiin: "Esitutkinta on näissäkin tapauksissa toimitettava siinä laajuudessa, että esitutkinnan lopettamisen edellytyksistä saadaan riittävä selvitys" (HE 52/2002 vp s. 49). Esitutkinta- ja laillisuusvalvontakäytännössä on vakiintuneesti edellytetty, että esitutkinnassa on oltava käynyt varsin selväksi, ettei rikosta ole tehty, jotta tutkinnanjohtaja saa päättää esitutkinnan toimittamatta asiaa syyttäjän syyteharkintaan. Käytettävissäni olevasta aineistosta on käy ilmi, että tutkinnanjohtajalla on tehdessään kyseisen esitutkintaa koskevan päätöksensä ollut käytössään ainoastaan kantelijan tekemä tutkintapyynnö liitteineen.

Päätöksen oikeellisuutta ja sitä, onko päätös tehty lainmukaisen harkintavallan puitteissa, on arvioitava päätöstä tehtäessä käytössä olevan aineiston valossa.

Käsillä olevassa tapauksessa on saatavilla olevien tietojen perusteella ollut kyse siitä, täyttikö vuokralainen vuokranantajan määräämät edellytyksen vuokrasopimuksen solmimiselle ja siitä, antoiko vuokralainen itsestään virheellisiä tietoja saadakseen vuokrasopimuksen syntymään. Kuten kantelukirjoituksesta ilmenee, vuokralaisen maksuhäiriöt olivat olleet vuokranantajan tiedossa ennen vuokrasopimuksen solmimista, mutta niistä huolimatta ja vuokranantajan "säännöistä poiketen" vuokrasopimus oli tehty. Pelkästään se seikka, että vuokrat jäivät maksamatta, ei luonnollisestikaan sellaisenaan merkitse petosta. Vaikka vuokralainen mieltäisi mahdolliseksikin, ettei hän kykene vuokranmaksuun, on hän siitä pääsääntöisesti vain siviilioikeudellisessa vastuussa, kuten sittemmin on tapahtunut. Rangaistusvastuu petoksesta sen sijaan saattaa seurata, jos vuokralainen antaa virheellisiä tietoja vuokrasopimuksen synnyn edellytyksiä koskeviin kysymyksiin. Näkemykseni mukaan poliisille osoitetussa tutkintapyynnössä oli esitetty tällainen väite.

Selvityksessään komisario on todennut, että petos vaatii tekijältään tahallisuutta. Selvityksen mukaan vuokralainen oli pyrkinyt hoitamaan vuokranmaksun, josta oli osoituksena vuokravakuus sekä vuokrien maksu sosiaalitoimen kautta. Nyt ilmi tullut toiminta ei täyttänyt komisarion mukaan rikoksen tunnusmerkistöä. Hän toteaa myös, että vuokralaisen velvollisuudet ovat vuokranmaksuvelvollisuus ja

huoneiston kunnosta huolehtiminen ja laissa (laki asuinhuoneiston vuokrauksesta) ei puhuta muista velvollisuuksista, kuten esimerkiksi velvollisuudesta kertoa tuloistaan, työpaikastaan tai ammatistaan.

Näkemykseni mukaan selvitysten perusteella tapahtumainkulku on ollut varsin selvää jo tutkintapyynnön ja sen liitteistä ilmenevien tietojen perusteella. Esitutinnan aloittamisen harkinnassa tutkintapyynnön ja sen liitteiden sisällön osalta on käsitykseni mukaan ollut kysymys lähinnä oikeudellisesta, rikoksen tunnusmerkistöön liittyvästä harkinnasta, koska tutkinnanjohtajana toiminut on perustellut päätöstään nimenomaisesti sillä, että "X Oy on ilmoittanut vuokraavansa asunnon maksukykyiselle vuokralaiselle. [Vuokralainen] oli vastannut ilmoitukseen, jonka jälkeen X Oy:n tarkastuksessa havaittiin, että [vuokralaisella] oli aiempia maksuhäiriöitä. Tästä huolimatta X oli vuokrannut asunnon - - -. Saadulla selvityksellä [vuokralaista] ei voida epäillä rikoksesta, sillä hän on pyrkinyt järjestämään asiat niin, että vuokranantaja on saanut vuokransa. Vuokralaisen ja vuokranantajan välillä on yksityisoikeudellinen sopimussuhde - - -. [Vuokralainen] on tavalla tai toisella pyrkinyt hoitamaan vuokriaan. Se ei osoita hänen eikä hänen äitinsä - - - syyllistyneen rikokseen vuokratessaan asuntoa X Oy:ltä". Päätöksessä ei sen sijaan ole arvioitu vuokralaisen menettelyä hänen vuokranantajalle ilmoittamiensa työpaikkaansa koskevien tietojen osalta.

Arvioni mukaan tapahtumien suhde petosrikoksen tunnusmerkistön mahdolliseen täyttymiseen on ollut varsin tulkinnanvaraista eikä se, ettei tunnusmerkistö asiassa ole täytynyt, ole myöskään ollut käytettävissä olevien tietojen valossa selvää. Kuten edellä on todettu, petosrikoksen tunnusmerkistö on varsin moniaineksinen ja arviointiin voi sisältyä monin osin varsin pitkälle meneviä oikeudellisia tulkintoja muun muassa oikeustoimen luonteen, osapuolten selonottovelvollisuuden ja erehdyttäväksi väitetyn tiedon ja sen vaikutuksen osalta. Tällaisten seikkojen luotettava arvioiminen vaatii usein niiden selvittämistä esitutinnan kautta, ja niiden arviointi olisi mielestäni ainakin yleensä parempi tehdä syyttäjän suorittamassa syyteharkinnassa. Korostan vielä edellä sitä, että esitutkintalain 2 §:n mukainen esitutkintakynnys ei ole kovin korkea.

Mielestäni onkin kysymyksenalaista, onko tutkinnanjohtajalla voinut olla tutkintapyynnössä kuvatusta menettelystä sellaiset tiedot, että hän on pelkästään tutkintapyynnön ja sen liitteiden perusteella voinut riittävästi arvioida rikokseksi väitettyä tekoa niin, että asiassa ei ole ollut esitutkintalain mukaisia esitutinnan toimittamisen edellytyksiä. Asiakirjoista ja saaduista selvityksestä saatavien tietojen perusteella olisi mielestäni ollut perustellumpaa tehdä vähintäänkin alustavia selvityksiä (esim. asianosaisten puhuttamisia) ennen esitutinnan päättämistä koskevan päätöksen tekemistä.

Mitä tulee poliisilaitoksen lausunnossa ilmenevään esitutinnan päättämiseen soveltuvaan lainkohtaan (esitutkintalain 2 § vai 43 §), totean laillisuusvalvonnan yhteydessä yleisesti ilmenneen, että esitutinnan päättämistä koskevissa asioissa on toisinaan varsin tulkinnanvaraista, milloin jossain yksittäisessä tapauksessa on kysymyksessä esitutinnan toimittamatta jättäminen,

lopettaminen tai keskeyttäminen, milloin taas esitutkinnan päättäminen, ja mihin lainkohtaan viitaten ratkaisu tulisi tehdä. Mielestäni tämän johdosta esitutkintapäätösten perusteluissa olisi parempi käyttää laissa käytettyjä ilmaisuja sekä ilmaista, mihin lainkohtaan päätös perustuu. Jos päätöksen ajatuksena on esimerkiksi se, että asiassa ei ole syytä epäillä rikosta tehdyn (eli että esitutkintalain 2 §:n mukainen esitutkinnan aloittamisen edellytys ei täyty), tulisi tämän tulla ilmi päätöksestä. Laista ilmenevien ilmaisujen käyttäminen vähentää tulkinnanvaraisuutta sen suhteen, millä perusteilla päätös on tehty.

Katson tältä osin, ettei esitutkinnan päättämisen perusteluja koskeva asia anna minulle aiheita muihin toimenpiteisiin kuin että yhdyn siihen, mitä Helsingin poliisilaitoksen johto on esitutkinnan koskevan päätösperusteen merkityksestä esittänyt.

Kuten edellä olen todennut, esitutkintalain säännökset antavat soveltajalleen harkintavaltaa ja laissa käytetyt termit ovat jossain määrin tulkinnanvaraisia. Siihen nähden pidän riittävänä, että saatan edellä esittämäni käsityksen esitutkinnan suorittamisesta ja päätöksen perustelemisesta komisarion tietoon.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen esitutkinnan suorittamisesta komisarion ja Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni komisariolle ja Helsingin kihlakunnan poliisipäällikölle.

Muihin toimenpiteisiin kantelu ei anna aiheita ja sen liitteet palautetaan oheisena.